

XVI. YÜZYILDA OSMANLI – AÇE İLİŞKİLERİ

Emine DİNGEÇ*

ÖZET

Malaka Boğazı'ndaki ticari faaliyetleri kendi hegemonyalarına almak isteyen Portekizliler'in Açe sınırlarını tehdit etmesiyle başlayan Osmanlı- Açe ilişkileri, Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki gücünü Portekizlere gösterme çabasıyla gelişti.

Bu dönemde değişen güç dengeleri ile gelişen ticari ve dini etkenler, Osmanlı- Açe yakınlaşmasını güçlendirdi. Açe Sultanlığı'nın yardım talebiyle gerçekleşen Osmanlı Açe siyasi ilişkileri sonucunda Açe'ye askeri lojistik destek sağlandı. Bu yardımlar ile Osmanlı dini etkisini genişletip Açe'den ticari ayrıcalıklar edinirken, Açe'de Osmanlı'dan elde ettiği askeri teknik destekle Portekizlere karşı mücadele etti. XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti, karada gösterdiği başarıyı denizlerde gösterme çabasıydı. Bu nedenle, Açe ile başlayan diplomatik gelişmeler aynı zamanda Osmanlı'nın gücünü gösterme fırsatıydı.

Bu makalede, XVI. yüzyıl sınırları içerisinde dini, ekonomik ve askeri açıdan gelişen Osmanlı - Açe ilişkileri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Açe, Osmanlı, Portekiz, Hint Denizi, Malaka Boğazı, ticaret.

RELATIONS BETWEEN THE OTTOMAN EMPIRE AND THE SULTANATE OF ACEH IN THE 16TH CENTURY

ABSTRACT

Ottoman-Aceh relations began when the Portuguese who wanted to dominate the trading activities in the Strait of Malacca threatened the Sultanate of Aceh. These relations gained great momentum after the

---

* Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü emine9@gmail.com

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Ottomans' efforts to show their sea power to the Portuguese.

Changing power balance and trade expansion together with the religious impacts strengthened the imminence between Ottoman Empire and the Sultanate of Aceh. Military logistic was provided to the Sultanate after the beginning of political relations when the Aceh Sultanate asked help from the Ottomans against the Portuguese. While the Ottomans expanded its religious influence by using these military help, the Sultanate of Aceh strengthened its resistance against Portuguese. Since the Ottoman policy in the 16th century was to show its power also in the seas, the relations with the Sultanate of Aceh provided a good opportunity for this. It has to be seen that the Ottomans' successful policy in the Indian Ocean was an important cause for the Portuguese failure in the Southeast Asia.

The purpose of this paper is to evaluate the religious, military and economic relations between the Ottoman Empire and the Sultanate of Aceh in the 16th century.

Key Words: Portuguese, Indian Ocean, Malacca Strait, Ottoman Empire, the Sultanate of Aceh, Trade.

GİRİŞ

Ae Devleti günümüzde sık sık korsan saldırıları nedeniyle dünya basınına meşgul etmektedir. Sadece bugün değil, Ae, bulunduğu coğrafi konum gereği tarih boyunca korsan saldırılarına maruz kalmıştır. Osmanlı-Ae ilişkilerinin başlaması, bundan yaklaşık beş yüz yıl önce Ae'nin denizden uğradığı saldırılara dayanmaktadır.

Osmanlı-Ae arasındaki ilişkiler tarih olarak eskilere dayanmış olsa da Türk tarihçilerinin çok fazla ilgisini çeken bir konu olmamıştır. Osmanlı-Ae ilişkileri, genellikle Osmanlı Devleti'nin Hint denizine ilgisi dolayısıyla yapılan çalışmaların bir parçası olarak kalmıştır. Türkiye'de bu konu ile ilgili ilk çalışan Saffet Bey olmuştur. Saffet Bey, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'nda 1912 yılında yayımladığı makalesi ile konuya dikkat çekmiştir¹. Mehmet Ziya 'Ae

---

¹ Saffet Bey, "Bir Osmanlı Filosunun Sumatra Seferi", **Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası**, C. X, İstanbul 1329, s. 604-612; C. XI, s.678-683.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Tarihi' adlı Osmanlıca yazdığı eserinde kısmen Osmanlı-Açe ilişkilerine değinmiştir². Bu konuda en detaylı çalışmayı Açe'nin bir Müslüman devlet olması bağlantısıyla İlahiyat Fakültesi'nden İsmail Hakkı Göksoy yapmıştır³. Yabancı araştırmacılar, bu konu ile daha çok ilgilenmişlerdir. İslam Ansiklopedisi'nin Açe maddesini yazan Joynboll⁴, Anthony Reid⁵ ve C. Boxer⁶ bu alana önemli katkıda bulunmuşlardır. Göksoy' un ve çalışmalarında Hint denizi ve Portekizler üzerine yoğunlaşan Özbaran'ın⁷ belirttiği gibi bu konu Türk araştırmacıların ilgisini beklemektedir. Özbaran, batılı tarihçilerin konu ile daha fazla ilgilenmiş olmalarını özellikle Portekiz tarihçiliğinin Hint-Portekiz serüvenlerine odaklanmış olmalarına dayandırmaktadır⁸. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı tarihçileri için bu konunun daha ikincil sırayı almış olması, Osmanlı tarihçilerinin bu konuya olan ilgisizlikleriyle açıklanabilir. Batılıların konuya olan ilgi artışının nedeni ise Hint denizi ile ilgili zengin Portekiz arşivlerinin olması⁹ olsa gerekir. Osmanlı arşiv kaynakları ile ilgili yapılan iki çalışma; Osmanlı-Açe ilişkilerinin gün ışığına çıkmasına yardımcı olmuştur. Bunlarda birincisi mühimme kayıtlarından yararlanarak

² Mehmed Ziya, **Âlem-i İslamiyet: Açe Tarihi**, Kostantiniye 1316.

³ İsmail Hakkı Göksoy, **Güneydoğu Asya'da Osmanlı Türk Tesirleri**, Isparta, Isparta 2004; İsmail Hakkı Göksoy, **İslam'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı**, İstanbul 1998; İsmail Hakkı Göksoy, "Malay ve Endonezya Kaynaklarına Göre Türkler ve Osmanlı Açe İlişkileri", **Tarih İnceleme Dergisi: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu'nun 700. Yılına Armağan**, Ege Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını, S: XIV, İzmir 1999, s.175- 187. Ayrıca Göksoy aynı konu ile ilgili çeviri çalışmaları yapmıştır. Anthony Reid, "XVI. Yüzyılda Batı Endonezya'da Türk Tesirleri", (Çev. İsmail Hakkı Göksoy), **Türk Yurdu**, S. 112, Aralık 1996, s. 42- 48; Anthony Reid, "XVI. Yüzyılda Batı Endonezya'da Türk Tesirleri II", (Çev. İsmail Hakkı Göksoy), **Türk Yurdu**, S. 113, Ocak 1997, s. 49-53; Affan Seljuk, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Malay-Endonezya Takımadalarındaki Müslüman Krallıklarla İlişkileri", **Türk Dünyası Araştırmaları**, (Çev. İsmail Hakkı Göksoy), S. 94, Şubat 1995, s. 111-121.

⁴ W. Juynboll, "Açe", **İA**, C.I, s. 118-123; Aynı yazar, *Encyclopedia of Islam*, I, s. 739-743.

⁵ Anthony Reid, "Sixteenth Century Turkish Influence in Western Indonesia", **Journal of the Southeast Asian History**, X/3, Singapore Aralık 1969, s. 395-414; Anthony Reid, "An 'Age of Commerce' in Southeast Asian History", **Modern Asian Studies**, 24/ 1, Feb. 1990, s. 1-30; Anthony Reid, "The Seventeenth Century Crisis in Southeast Asia", **Modern Asian Studies**, 24/ 4, Oct., 1990, s. 639-659.

⁶ C. Boxer, "A Note on Portuguese Reaction to the Revival of Red Sea Spice Trade and the Rise of Atjeh, 1540-1600", **Journal of the Southeast Asian History**, X/3, Singapore Aralık 1969, s. 415-428.

⁷ Salih Özbaran, **Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı**, İstanbul 2004, s. 80.

⁸ Özbaran, **age**, s. 80.

⁹ Özbaran, **age**, s. 81.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

çalışmasını yapan Razaulhak Şah'ın makalesidir¹⁰. Razaulhak Şah'ın makalesinde kullandığı belgeler daha sonra Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından yayımlanmıştır¹¹. Bizim çalışmamız, bu çalışmalardan da yararlanarak Osmanlı-Açe ilişkilerini XVI. yüzyıl konjoktüründe ele alarak, ilişkilerin her iki devlet tarafından ekonomik, dini ve askeri açımlarını irdelemek olacaktır.

Açe Sultanlığı'nın kuruluş tarihi ile ilgili olarak araştırmacılar kesin bir tarih vermezler. Göksoy ve Junynboll tarih vermeksizin ilk Açe prensinin saltanat süresini 1514'den başlatırlar¹². Öyle ki bu belirsizlik Junynboll' un Encyclopedia of Islam'da ki makalesine daha çok yansımıştır. Junynboll, bu makalesinde ilk prensin tahta geçişini soru işareti ile göstermiştir¹³. Yurtkuran kuruluşu 1516¹⁴ olarak belirtirken Kurtulmuş 1521¹⁵ olarak belirtir.

Kuruluşu ile ilgili olarak net bir tarih verilmese de Açe Devleti' nin kuruluş aşamasında siyasi bir birliği olmadığı kesindi. Birbirinden bağımsız hareket eden küçük Müslüman krallıkları bölgeye hâkimdi. Sultan Ali Mughayat Şah, Açe Sultanlığı'nı kurması ile çevresindeki Müslüman toplulukları bir siyasi birlik altında topladı. Ali Mughayat Şah ülkesini, 1520'de batıdaki Daya, 1521'de doğudaki Pedir ve 1524'te Pasai krallıklarını fetih ederek güçlü bir krallık haline getirdi¹⁶. Bu fetihler, Portekizlere karşı yapılacak harekâta başarı sağladı.1530 yılında Ali Mughayat Şah'ın yerine geçen oğlu Selahaddin Şah'ın dönemi iç karışıklıklarla geçti. 1537 yılında Alâeddin Riayet Şah kardeşi Selahaddin Şah'ı tahttan indirerek yönetimi ele geçirdi. Açe Sultanlığı, Alâeddin Riayet Şah zamanında Portekizlilere karşı bölgede en çok mücadele veren devlet oldu¹⁷.

¹⁰ Razaulhak Şah, “Açi Padişahı Sultan Alâeddin'in Kanunî Sultan Süleyman'a Mektubu”, **Ankara Üniversitesi Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.5, S. 8-9, Ankara 1967, s. 373-409.

¹¹ Bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569) Özet-Transkripsiyon-İndeks**, C.I, Ankara 1998, s. 121, 122,123, 124, 125, 126, 474, 241, 347.

¹² Bkz. Junynboll **agm**, s. 122; Göksoy, **Güneydoğu Asya'da Osmanlı-Türk Tesirleri**, s. 16.

¹³ Junynboll, **agm**, s. 739.

¹⁴ Adil Yurtkuran, **Açe Güneydoğu Asya'da Bir İslam Beldesi**, İstanbul 2006, s. 40.

¹⁵ Numan Kurtulmuş, “Açe”, **DİA**, C.I, İstanbul 1988, s. 330.

¹⁶ Göksoy, **Güneydoğu Asya'da Osmanlı-Türk Tesirleri**, s. 16.

¹⁷ Göksoy, **age**, s. 16.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Açe halkı, Mehmed Ziya tarafından çalışkan ve cesur olarak tanımlanmıştır¹⁸. Kadınları askeri sanatta iyi eğitilmişler, ata binmesini bildikleri gibi erkekler gibi dövüşebilmektedirler¹⁹. Hint kültür ve dininden etkilenen Açeliler VIII. Yüzyıldan itibaren İslamiyet ile tanışmışlardır²⁰.

XVI. yüzyılda Osmanlı-Açe ilişkileri konusunda çalışma yapanlar, Osmanlı Açe arasında diplomatik ilişkilerin tam olarak ne zaman başladığı konusunda ortak bir kanıya sahip değildirler. Özellikle, 1530 yıllarda bir yakınlaşmanın olduğu düşünülmektedir. Bu düşüncüyü destekleyen en önemli kanıt ise, Sumatra'ya kadar gelen bir Portekizli'nin anı kayıtlarıdır²¹. Bu bağlantı ile ilgili olarak, Osmanlı kayıtları suskundur. Fakat 1560 yıllardaki gelişmeler Osmanlı kaynaklarından takip edilebilmektedir²².

Osmanlı Devleti'nin-Açe ilişkisine Osmanlı'nın Hint okyanusunda Portekizlere karşı verdiği mücadelenin bir parçası olarak bakılmalıdır. Bu bakış açısı, XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin gözünden dünyaya bakmayı da beraberinde getirir. Bunun temelinde ticaret ve din yatmaktadır. XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'ni Açe'ye yakınlaştıran birinci etken, Osmanlı Devleti'nin Portekiz'e karşı yürüttüğü ticaret politikası ve denizlere hâkim olma mücadelesi, ikinci etken ise, o yıllarda Osmanlı Devleti'nde çehre değiştiren İslami politikasıdır. Bu etkenler, Osmanlı-Açe arasında askeri bir yakınlaşmayı doğurur.

1. Osmanlı - Açe İlişkileri'nin Başlaması

a) Ekonomik Boyut

Osmanlı - Açe yakınlaşmasını sağlayan nedenlerden biri Açe'nin coğrafi konumudur. Açe, Endonezya'ya bağlı Sumatra Adası'nın kuzeyinde bulunur. Açe Devleti, kuzeyden ve doğudan Malaka Boğazı'na, batıdan Hint Okyanusu, güneyden Sumatra'nın

¹⁸ Mehmed Ziya, **age**, s. 1.

¹⁹ Seljuk, **agm**, s. 113.

²⁰ Göksoy, "Güneydoğu Asya İslâm Ülkelerinde Türk İzler", **Türkler**, C.9, Ankara 2002, s. 618.

²¹ Mehmed Özay, **Açe Kitabı**, İstanbul 2006, s. 20-21. Fernão Mendes Pinto, **The Travels of Mendes Pinto**, (İng. Çeviren: Rebecca D. Catz), London 1989, s. 15.

²² BOA(Başbakanlık Osmanlı Arşivi), MD (Mühimme Defteri), No: 7, Hk. (Hüküm), 233, 237, 238, 240, 242, 243, 244, 474, 491, 708. Bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **age**, s. 121, 122,123, 124, 125, 126, 474, 241, 347.; Razaulhak Şah, **agm**, s. 373-409.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

orta kesimlerine komşudur²³. Açe'nin kuzeyinde bulunan Malaka Boğazı Açe'nin stratejik önemini arttırmaktadır. Malaka Boğazı, Malezya Yarımadası (Batı Malezya) ve Endonezya'ya bağlı Sumatra adası arasında 805 km uzunluğunda dar bir boğazdır. Ekonomik ve stratejik açıdan bakıldığında Malaka Boğazı, Süveyş Kanalı ve Panama Kanalı gibi dünyanın en önemli deniz yollarından biridir. Boğaz, Hint Okyanusu ve Büyük Okyanus arasında ana deniz yolu oluştururken aynı anda dünyanın en kalabalık üç ülkesi olan Hindistan, Endonezya ve Çin'in deniz yoluyla bağlılığını sağlar. Bu boğaz, Asya ile Avrupa arasında taşınan mallar için en kısa su yoludur. XVI. yüzyılda ve XVII.'in erken zamanlarında Avrupa ile Japonya arasında gerçekleşen ticaretin genişlemesi²⁴ bu boğazın önemi artırır. Bu nedenle özellikle korsanların ilgi odağı haline gelen Açe, günümüzde olduğu gibi²⁵ geçmişte de sık sık saldırılara maruz kalır.

Ekvator çizgisinden iki derece yukarıda yer alan Açe, sıcak ve nemli bir iklime sahiptir. Yıl boyunca yağış alabilir. Bu nedenle toprakları ormanlarla kaplıdır²⁶. Açe'nin balta girmemiş ormanlarla kaplı bölgesi korsanların saklanması için uygun olduğundan bu bölge tarih boyunca korsanlık ve kaçırma olaylarına sahne olmuştur. Ayrıca, Açe'nin ticaret yollarındaki önemi ve oldukça verimli topraklara sahip²⁷ olması sömürge devletlerin de ilgisini çekmiştir. Açe'nin bu saldırılara maruz kalması Osmanlı ile Açe ilişkilerinin başlamasının en temel nedenidir.

Bundan yaklaşık beş yüz yıl önce de Açe okyanusa açılan konumu ile denizden gelen saldırılara maruz kalıyordu. Portekizliler, Vasco da Gama'nın 1498 yılından sonra yeni bir Hint yolu keşfettiği günden beri Hint sularında faaliyet gösteriyorlardı²⁸. Korsanlık faaliyetleri olarak görülen bu olaylar²⁹, Açe sınırlarını tehdit etmekteydi. Osmanlılar'ın Mısır'da teşkilatlanmaya başladığı yıllar,

²³ Özden Zehra Sönmez, **Endonezya Açe Seyahat Notları-2-**, Ankara 2005, s. 11.

²⁴ Reid, An 'Age of Commerce', s. 7.

²⁵ Korsanlık faaliyetlerinde en yüksek riske sahip bölgelerden biri Endonezya'dır. Bkz. <http://www.kaptanhaber.com/Jale-Nur-ECE/58/Stratejik-Sularda-Deniz-Haydutlugu-ve-Korsanlik.html>, (ET: 29.11.09).

²⁶ Mehmed Özyay, **Açe Kitabı**, İstanbul 2006, s. 20-21; Pinto, **age**, s. 24.

²⁷ Mehmed Ziya, **age**, s.1.

²⁸ Şah, **agm**, s. 373.

²⁹ Korsanlık, Türkçe' de denizde gerçekleşen gemi, mal ve adam gaspını içeren deniz haydutluğu anlamındayken, Latince' de, resmi otorite tarafından verilen bir deniz görevini içermektedir. Böylece, izinli korsanlık veya izinsiz korsanlık diye sınıflandırabiliriz. Literatürde farklı olarak isimlendirilse de korsanlığa maruz kalan devletler için sonuç aynıdır. Bkz. Şenay Özdemir, **Akdeniz Hâkimiyetinde Osmanlı Devleti ve Korsanlık (1695-1789)**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, s. 56-63.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Portekizler'in gerek Atlantik'te gerek Hint Okyanusu'nda en etkili olduğu yıllardır³⁰.

Portekizlerin bu şekilde özellikle Hint denizinde faaliyet göstermesinin en önemli nedeni deniz hâkimiyetine dayalı bir imparatorluk kurma ideali idi. Aslında bu idea bütün devletlerde bulunmaktaydı³¹. XVI. yüzyılda devletlerin en büyük ideali dünyaya hâkim olmaktı ve deniz imparatorluğu kurmak isteyen devletler korsanlardan yararlanmaktaydı³².

Osmanlı Devleti de denizlere hâkim olmanın önemini farkındaydı. Lütfi Paşa'nın Asafnamesi'nde dediği gibi dünya hâkimiyeti ancak denizlere hâkim olmakla gerçekleşebilirdi³³. Gerçekten de Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz ve Hint denizindeki maceraları, buradaki ticari potansiyelin farkında olmalarından kaynaklanmaktaydı. Orhonlu, Osmanlı Devleti'nin Habeşistan Eyaleti'ni ele geçirme amacını, Osmanlıların Akdeniz havzasına gelen altın kaynaklarını elde etme olduğunu açıklamıştı³⁴. Bu bilinçle, XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti denizlerde Osmanlı hâkimiyetinin yerleşmesi için mücadele etti. Özellikle, Selman Reis'in Mısır'ın fethinden sonra Osmanlı Devleti'ne katılması Osmanlı Devleti'nin Hint Okyanusundaki yayılmasında etkili oldu³⁵.

Türk tacirleri Batı Asya ülkelerinin tacirleri gibi XV. ve XVI. Yüzyıllarda Malay limanlarına yerleşirler.³⁶ Pinto'ya göre, 1539'da Açe'de ticaret yapan birçok Türk bulunmaktadır. Pinto'nun Açe'de bulunduğu tarihlerde Cidde üzerinden gelen Mahmud Han isimli Habeşli olan Kahire Paşası, Osmanlı Sultanı Kanuni Sultan Süleyman adına yeni bir ticari ittifakı kuvvetlendirmek için oradadır. Bu Paşa'ya Pasai limanında Açe Sultanı tarafından bir iş hanı verilir.

³⁰ Salih Özbaran, "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu", **İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Tarih Der.**, S.31, 1978, s. 86.

³¹ Palmira Brummett, **Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi**, (Çev: Nazlı Pişkin), İstanbul 2009, s. 43.

³² Örneğin, I. Elizabeth çağında İngiltere, deniz imparatorluğu kurmak için "Dreke ve Hawking gibi korsanlardan yararlanmıştı. Bkz. Georges Blond, Karaib Denizi'nde Fransız Korsanları", **Hayat Tarih Mecmuası**, (Çev: Celâl Bayrak) C.1, S.4 1971, s. 52.

³³ Hüseyin Yurdaydın, "Düşünce ve Bilim Tarihi", **Türkiye Tarihi 2, Osmanlı Devleti 1300-1600** (Yay. Yön. Sina Akşin), İstanbul, 1997, s. 223.

³⁴ Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Habeş Siyaseti 1554-1560**, XV/20 1965, s. 39-54.

³⁵ Özbaran, **agm**, s. 88.

³⁶ Tomé Pires; Francisco Rodrigues; Armando Cortesão, **The Suma oriental of Tome Pires: an account of the east, from the red sea to China, written in Malacca and India in 1512-1515**, Asian Educational Services, New Delhi 2005, s. 132.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Paşaa, burada kırkının Yeniçeri olduğu yüz kadar Türk'ün yanında, Kuzey Afrika'dan ve Hindistan'ın batısından da gelenlerin oluşturduğu bir ticari organizasyonun başında yer alır ve bulunduğu yerdeki nehri askeri açıdan kuvvetlendirerek kontrol sağlama ve bayrak çekme hakkına sahip olur³⁷. Bu durumdan şöyle bir sonuç çıkarabilir. Osmanlı Devleti, XVI. yüzyılın ilk yarısında, yüksek rütbeli paşaları ile uzak doğuda ticari antlaşmalar yaparak buradaki ticareti yönlendirdikleri gibi bu bölgelere askeri açıdan lojistik destek sağlamaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, gerek Osmanlı ve gerekse Portekiz Devleti, geleceklerini denizde aramaktaydılar. Bu nedenle, Portekizlerin gündün güne Hint Okyanusunda ilerleyen hâkimiyeti Osmanlı Devleti'ni rahatsız ediyordu. Osmanlı-Ae ilişkilerinin temelinde Ae'nin İslami bir devlet olmasının ötesinde Osmanlı Devleti'nin Asya, Afrika, Ortadođu ve Hint Okyanusu'nun geleceğinin çizilmesinde belirleyici unsur olmak istemesi yatmaktaydı³⁸.

Ae Devleti, ticari açıdan önemli emtialara sahipti. Bunların başında biber gelmekteydi. Ae, Hint Denizi'nin en tanınmış biber deposu kabul edilmekteydi³⁹. Karabiber, ibrişim, tarçın, karanfil bu bölgenin önemli tarım ürünleri idi⁴⁰. Ae doğal kaynaklar bakımından da oldukça zengindi⁴¹. 1550'li yıllardan başlayarak XVI. yüzyılın büyük bir bölümünde, Ae gemileri Uzakdoğu ürünlerini Ortadođu'ya ulaştırma başarısı gösterdi. Ortadođu' dan Avrupa pazarına dağılan biber, Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu biberin yarısını karşıladı⁴². Ae'de bulunan Türkler, satmak için yerli çiftçilerden biber satın alır, depolarlardı⁴³. Bu da Osmanlı-Ae arasında ticari ilişkilerin olduğunu göstermektedir.

Ae Devleti, özellikle kendi camileri, okulları, pazar yerleri olan, ayrı ayrı köylerde yaşayan binlerce Batı Asyalı, Arap, İranlı ve Türk tacirlerin olduğu, ticari potansiyele sahip bir yerdi⁴⁴.

³⁷ Pinto, *age*, 47.

³⁸ Özbaran, *age*, s. 34.

³⁹ **İnönü Ansiklopedisi**, “Ae”, Ankara 1946, s. 102a.

⁴⁰ Razaulhak Şah, *agm*, s. 375.

⁴¹ Kurtulmuş, *agm*, s. 330.

⁴² Mehmet Özay, “Osmanlı'nın Hint Okyanusu Hâkimiyeti”, <http://www.tumgazeteler.com/?a=4247382>, (ET: 16.10.2009).

⁴³ İsmail Hakkı Göksoy, “Güneydoğu Asya İslâm Ülkelerinde Türk İzleri”, **Türkler**, C.9, Ankara 2002, s. 621.

⁴⁴ Seljuk, *agm*, s. 112.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Uzakdoğu'daki bu ticari potansiyel ve Uzakdoğu mallarına olan ilgi Uzakdoğu şehirlerinin büyümesini sağladı⁴⁵.

Açe, Hint Okyanusundaki stratejik durumu, değerli tarım ürünlerine sahip olması nedeniyle öncelikle sadece ticari olarak Portekizlerin ilgisini çekerken, bir süre sonra sömürge sisteminin temelleri atılabilecek bir yer oldu⁴⁶. Portekizlerin, sömürgeci girişimleri Saffet Bey tarafından dramatik bir şekilde ifade edilir. Saffet Bey, Açe'de yapılan ticari yapıların yerlilerin kanlarıyla yoğrulduğunu ifade eder⁴⁷.

Diğer taraftan Osmanlı Devleti' de Baharat yolunu güvence altına almak için Mısır'ı ele geçirmişti. Doğu emtiasının ve ticaretinin farkındaydı. Oysa Portekiz, baharat ve Hindistan emtiasını Ümit Burnu yoluyla kendi ülkelerine götürmenin⁴⁸ başka bir yolunu bulunca bir anlamda Osmanlı Devleti'nin planlarını altüst etmişti⁴⁹. Her iki devletin de ticari geleceklerini Hint okyanusunda aramaları Osmanlı ve Portekiz'i Hint Okyanusu'nda karşı karşıya getirdi. Osmanlı öyle veya böyle doğu ticaret yolunu elinde tutmak istiyordu.

Portekizlerden rahatsız olan Açe Sultanı'nın Osmanlı Devleti'nden yardım talebinde bulunması⁵⁰ bu amacın gerçekleşmesi için bir fırsat olduğu gibi Hint Okyanusu'nda dolaşmanın da meşru gerekçesini oluşturmaktaydı. Böylece daha önce Gücerat'ın istediği yardım talebine ek olarak⁵¹ Açe'nin yardım talebi ile Osmanlı gemileri Hint Okyanusu'nda dolaşmaktaydı. Böylece, Hint Okyanusu'nda iki önemli güç boy göstermeye başladı.

Osmanlı, böylece Hint Okyanusu'nda Portekizleri rahat bırakmaz. Portekizlerin müdahil olduğu yerler, XVI. Yüzyılda Osmanlı tarafından kontrol edilmeye çalışılır. Örneğin Yemen

⁴⁵ Anthony Reid, An 'Age of Commerce' in Southeast Asian History, *Modern Asian Studies*, Vol. 24, No. 1, Feb. 1990, s. 2.

⁴⁶ Razaulhak Şah, *agm*, s. 374.

⁴⁷ Saffet Bey, *agm*, s. 609.

⁴⁸ Özbaran, *agm*, s. 87.

⁴⁹ Bu konuda, İncalcık, Güney Afrika Deniz yolunun keşfiyle, Uzakdoğu ve Hindistan ile Avrupa arasında Yakındoğu'dan geçen uluslararası ticaret yolunun, terk edildiği görüşüne katılmaz Dahası, Osmanlı Devleti'nin Memluk Devleti'nin yerini alarak Basra Körfezi ve Hint Denizi'nde Portekizlere karşı mücadelesi sırasında bu ticaret yollarının bir süre daha ayakta kaldığını ifade eder. Bkz. Halil İncalcık, "Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış", *Doğu-Batı Makaleler I*, Ankara 2005. s. 187.

⁵⁰ Razaulhak Şah, *agm*, s. 374.

⁵¹ Fevzi Kurdoğlu, "XVI. Yüzyılda Hint Okyanusunda Türkler ve Portekizler", *II. Türk Tarih Kongresi*, İstanbul 1943, s. 915-916.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Osmanlı hâkimiyetine alınır⁵². Brummett, Osmanlı Devleti'nin Hint Okyanusun' daki serüvenlerine, XVI. Yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti'nin Portekiz'in Hint Okyanusu'nda tek güç olmasını engelleyebilmiş olarak bakar⁵³. Bu gerçekten doğrudur.

b) Dini Boyut

Osmanlı-Ae ilişkilerinin önemli bir boyutu dindi. XVI. yüzyıl dünyasına bakıldığında Hıristiyanlık ve Müslümanlığın yayılımcı olduğu bir dönemdi. Hıristiyanlık dininde dinin yayılmasında önemli etkileri olan misyonerlik kuruluşları ve misyonerler, Papa tarafından yönlendirilmekteydi. V. Papa Nikolas 1454 yılında Afrika ve Doğu Hindistan'da çalışma imtiyazını Portekiz'e verdi. Böylece Portekizlerin Hint Denizi'ndeki faaliyetlerin dini boyutu meşru gerekliliğini buldu. Çünkü Portekizliler kazandıkları imtiyazlar karşılığında bölgedeki insanları Hıristiyanlaştırmakla yükümlüydüler⁵⁴. 1493 yılında ise Amerika'nın keşfi ile gerçekleşen yeni durumda dini yayılmacılık için VI. Aleksandır dünyayı Portekiz ve İspanya arasında ikiye böldü ve bu bölünmede Portekiz eski konumunu korudu⁵⁵. Böylece Portekizlerin Hint denizindeki konumları sağlamlaşmış oldu. Bu gelişmeler ışığında 1497- 98 yılında dört gemiden oluşan Portekiz filosu Hindistan'a girdi ve 1503 yılından itibaren Hindistan'a yerleşmeye başladı⁵⁶.

İslam devletlerinin bayraktarlığını üstlenen Osmanlı Devleti için de durum çok farklı değildi. Yapılan fetihler ve işgaller dini bir nedene bağlanarak meşrulaştırılıyordu. Hıristiyan devletlere fetih hareketi düzenlemekte meşru bir dayanak bulmakta zorlanmayan Osmanlı, Müslüman devletlere yapılan fetih hareketlerinde dini bir gerekçe ortaya sürmekteydi. Osmanlı Devleti'nin Batı fetihlerinde kullandığı cihat politikası bir anlamda Müslüman doğuda çok işe yaramıyordu. Fakat bunun yerine farklı olgular kullanıldı. Örneğin Memluk Devleti'nin ortadan kaldırması, Osmanlı Devleti için yine dini bir nedene dayanmaktaydı. Buna göre, Memluk Devleti hac yollarının güvenliğini sağlayamadığı gibi “zındık” kabul edilen İsmail ile dostluk kurmuştu⁵⁷. Memluk Devleti'nin ortadan kalması ve Mısır'ın fethi Osmanlı Devleti'ne dini açıdan yeni gelişmelere

⁵² Hulûsi Yavuz, *Kâbe ve Haremeyn İçin Yemen'de Osmanlı Hâkimiyeti*, İstanbul 1984, s. 162.

⁵³ Özbaran, *age*, s.35.

⁵⁴ Ömer Turan, *Avrasya'da Misyonerlik*, Ankara 2002, s. 26.

⁵⁵ Turan, *age*, s. 26.

⁵⁶ Mehmet Özay, “Osmanlı'nın Hint Okyanusu Hâkimiyeti”, <http://www.tumgazeteler.com/?a=4247382> (ET: 16.10.2009).

⁵⁷ Brummett, *age*, s.44.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

sürükledi. Artık Osmanlı, İslam devletlerinin bayraktarlığını yapmakta ve Hıristiyanlığa karşı Müslümanlığı koruyacak en güçlü devlet konumundaydı.

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti aynı zamanda Sünnileşme eğilimi gösterdi. Çünkü bu dönemde Şah İsmail tehlikesi ortaya çıkmıştı. Osmanlı, bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için Şîlik ile mücadele etmek zorunda kalmıştı. Şîlik ile mücadele, şeyhülislamlardan alınan fetvalar ile kutsal hale getirilmiş ve bu fetvalarda Şîiler ile mücadele etmek Hıristiyanlıkla mücadele etmekle eş tutulmuştu⁵⁸. Böylece Osmanlı, Şîilik ile mücadele ederken, Şîiliğe karşı Sünni mezhepleri destekledi.

Açe toprakları İslam'ın Güneydoğu Asya'da ilk ulaştığı yeri. Açe, Endonezya takımalarında İslam'ın yayılmasında öncülük ettiğinden dolayı Endonezya'daki diğer halklar arasında Mekke Kapısı olarak bilinirdi⁵⁹ ve Açe'de bulunan Müslüman halk, Şafî mezhebini⁶⁰. Açe Sultanı, Osmanlı Devleti'nden yardım isterken bu dini noktayı vurguladı. Allah ve Peygamber aşkına ifadelerini kullanarak, talebine manevi bir boyut getirdi⁶¹. Kuran ve Hadislerden örnekler vererek Müslümanların Hıristiyanlara karşı savaşmalarının farz olduğuna dikkat çekti⁶². Osmanlı da, Sünni bir mezhep olan, Şafî mezhebini gelen bu yardım talebini seve seve kabul etti.

Hutbelerde padişahın ismini zikrettiklerini belirten Açe Sultanı, bir anlamda Osmanlı'ya bağlılığını da ifade etmekteydi. Açe Sultanı, Portekiz saldırılarından kurtulmak için tek çare olarak aynı dine mensup Osmanlı'nın yardımını görmekteydi.

Gerçekten o zamanlarda Osmanlı İmparatorluğu Müslüman Devletlerin en güçlüsü konumundadır⁶³. Bir Osmanlı Filosu'nun Sumatra Seferi'ni yazan Saffet Bey makalesinde, Halifeliğin Osmanlı Devleti gibi genç ve dinç bir hükümete geçtiğinin her tarafta duyulmasıyla, doğuda bulunan pek çok Müslüman devletin, kendiliklerinden Sultan Selim'e biat ettiklerini belirtir. Hatta Saffet Bey, yalnız Müslümanlar değil Seylan, Kalikat, gibi yerlerde bulunan

⁵⁸ Yurdaydın, **agm**, s. 216.

⁵⁹ Yurtkuran, **age**, s.15.

⁶⁰ Juynboll, **agm**, s. 120.

⁶¹ Razaulhak Şah, **agm**, s. 374-375.

⁶² Razaulhak Şah, **agm**, s. 374.

⁶³ Özbaran, **agm**, s. 82.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Mecusilerin, Osmanlı'nın kendilerini Portekiz kralından kurtarırsa Müslüman olacaklarını ifade ettiklerini de vurgular⁶⁴.

Bu durum, Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'e Hint Okyanusu'na yerleşmesi için bir fırsattı. Osmanlı Devleti, Batı'da Hıristiyanlığın ortak düşmanı görülmekte⁶⁵, ve Türk Sultanı zalim ve kan düşkünü olarak⁶⁶ tanımlanmakta iken, Doğu'da Hıristiyanlığın tehdit unsuru olduğu Müslüman Devletlerinde, kurtuluş ümidi olarak görülmekteydi. Müslümanlar Osmanlıları İslam âleminin gerçek koruyucusu ve tek lideri olarak görüyorlardı⁶⁷. Bunun yansımaları, Malay literatüründe izlenebilmektedir⁶⁸.

Osmanlı-Açe ilişkilerinin gelişmesi, İslam'ın Uzakdoğu Asya'da yayılmasını kolaylaştırdı. Reid de bunu bir makalesinde, İslam'ın büyük devletlerin etkisiyle ticaret yolları üzerinde 1400 - 1620 yılları arasında Sumatra, Malaka ve Maluku adalarında yayıldığını dile getirerek belirtir⁶⁹.

Her ne kadar dini neden Osmanlı-Açe ilişkisinin gelişmesinde önemli olsa da ekonomik nedenler daha öncelikliydi. Durant'ın çalışmasında dinin etkisinden bahsederken “Ticaret Hıristiyanlık'tan daha önemliydi” ifadesi⁷⁰, Osmanlı-Açe ilişkilerinde, en azından Osmanlı Devleti için geçerliydi. Her ne kadar durum böyle olsa da, Osmanlı Hint Okyanusu'na yerleşebilmek için dini kullandı ifadesinin yerine, Açe, Osmanlı'dan yardım alabilmek için dini kullandı diyebiliriz. Osmanlı Devleti, Açe Devleti'ni tanıdığından Açeliler zaten Müslüman olduğundan İslam'ın buraya gelmesi için bir uğraş verdiği söylenemez fakat İslam'ın kalıcılığının sağlanmasında etkili olmuştur.

2. Osmanlı Açe İlişkileri: Askeri Boyut

⁶⁴ Saffet Bey, *agm*, s. 611.

⁶⁵ Fernando Fernández, Lanza, “Habsburg-Osmanlı Rekabeti Bağlamında 16. Yüzyılda İspanya'da Türk İmajı” *Dünya'da Türk İmgesi*, İstanbul 2005, s. 88.

⁶⁶ Özlem Kumrular, “Kanuni'nin Batı Siyasetinin Bir İzdüşümü Olarak Türk İmajı” *Dünya'da Türk İmgesi*, İstanbul 2005, 109 - 128, s. 117.

⁶⁷ Razaullah Şah, *agm*, s.374.

⁶⁸ Rum, Türkistan ve Türkî adlarının kullanılışı, Türkiye'yi güçlü bir imparatorluk ve İslamiyet' in önemli bir merkezi olduğunu göstermektedir. Bkz. Seljuk, *agm*, s. 112.

⁶⁹ Anthony Reid, An 'Age of Commerce' in Southeast Asian History, *Modern Asian Studies*, Vol. 24, No. 1, Feb. 1990, s. 2.

⁷⁰ W. Durant, *The Renaissance: A History of Civilization in Italy from 1303-1576 A.D.*, Newyork 1953, s. 284.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Gelişen ekonomik ve dini nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti, Açe Sultanlığı'na askeri yardım gönderdi. Bu yardımları, 1530'lu yıllar ve 1560'lı yıllar olarak belirlersek iki döneme ayırabiliriz. Böylece, XVI. yüzyılın birinci yarısı ve XVI. yüzyılın ikinci yarısı olarak da ilişkileri değerlendirebiliriz.

1530'lu yıllarda Osmanlı-Açe arasında bir yakınlaşmanın olduğu düşüncesini destekleyen en önemli kanıt, Sumatra'ya kadar gelen bir Portekizli'nin anı kayıtlarıdır. Pinto'nun verdiği bilgileri göre 1539 yılında Türkler Açe'de bulunmakta ve Portekizlere karşı mücadele eden Açe Sultanı'na yardım etmektedirler. Pinto'nun verdiği bilgilere göre kendisinin de içinde bulunduğu Portekiz filosu 15 Haziran 1539'da Malaka'ya ulaşmıştır⁷¹. Pinto, bizzat içinde bulunduğu bu ortamda, Açe'ye yapılan saldırılardan sonra Açeliler'in Türkler'e bir gemi biber gönderdiklerini ve dönüşte bu geminin Türklerden sağlanan silah mühimmatı ile dolu olduğunu belirtir. Ayrıca Açeliler'in üç yüz Türk bekledikleri de kaydedilmiştir⁷². Bu durumda, Osmanlı 1539 yılında da Açe'ye lojistik destek sağlamış görünmektedir. Pinto, ayrıca yetmiş günde dokuz saldırı gerçekleştirildiğini ve bu saldırılarda becerikli yüksek rütbeli askerler ile Türk mühendislerin Açeliler'e yardımının önemini vurgular⁷³. Pinto'nun verdiği bilgilerden yola çıkarsak, XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-Açe ilişkileri, hem ticari hem askeri boyutta gerçekleşmiştir. İlişkiler, bu tarihlerde, Osmanlı padişahı düzeyinde olmasa da daha alt kademelerden yürütülmektedir.

Osmanlı-Açe ilişkilerine diplomatik açıdan bakıldığında daha üst kademedен ne zaman gerçekleştiği net değildir. Reid, Açe elçilerinin 1561 yılından itibaren İstanbul'da bulunduğunu belirtir. Bu iddiasını, 1562 yılında Venedik elçisinin İstanbul'da bulunduğu sırada bir Açe elçisinin Portekizler'e karşı yardım istediğine şahit olmasıyla açıklamaktadır⁷⁴.

XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-Açe ilişkilerinde üst düzeyde bir temastan söz edilemeyebilir. Hammer'in verdiği bir bilgi, 1547 yıllarında Açe Sultanı Alâeddin'in bir elçisinin İstanbul'a geldiği doğrultusundadır⁷⁵. Açe heyetinin elindeki 07.01.1566 tarihli mektupta: "...Bundan önce size Ömer ve Hüseyin adlı adamlarımızı

⁷¹ Pinto, *age*, s. 15.

⁷² Pinto, *age*, s. 21.

⁷³ Pinto, *age*, s. 47.

⁷⁴ Reid, *agm*, s. 49.

⁷⁵ Hammer, *Devlet-i Osmaniyye Tarihi*, (Atâ Bey tecümesi) C. VI, İstanbul 1329 s. 6-7.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

göndermiştik...⁷⁶ ifadesinin Hammer'in bahsettiği elçiler mi yoksa Reid'in bahsettiği elçiler mi olduğu belli değildir. Fakat şu kesindir ki, Açeliler 1567 yılından önce diplomatik girişimde bulunmuşlardır.

1567 yılında, Açe'den gelen heyetin varlığı Osmanlı belgelerine net olarak yansımıştır. Bu konuda Osmanlı arşiv belgeleri arasında özellikle mühimme kayıtları Açe heyetinin gelişi ile gerçekleşen gelişmeleri aktarmaktadır⁷⁷. Buna göre, Alâeddin Riâyet Şah, Portekizliler'in Sumatra'yı istilâ emellerinden vazgeçmeyerek, Açe'ye devamlı saldırılar düzenlemeleri üzerine Osmanlı Devleti'nden yardım talebinde bulunmak için, Kanunî Sultan Süleyman'a bir heyeti İstanbul'a gönderir⁷⁸.

Açe heyeti, İstanbul'a geldiği zaman Kanunî Sultan Süleyman Zigetvar seferinde olduğundan, padişahla görüşemez ve bir süre İstanbul'da beklemek zorunda kalır⁷⁹. Saffet Bey'in belirttiğine göre, Açeliler'in yeni Sultan ile görüşmeleri bir Cuma Selamlığı'nda gerçekleşir. Cuma Selamlığı'nda Açeliler'in farklı kıyafetini gören Sultan onlarla ilgilenir ve elçi heyetini kabul eder. Açe elçileri, hediye olarak getirdikleri bir gemi yükü biberden çok az miktar kalması nedeniyle padişahın karşısına utanarak çıkarlar⁸⁰. Fakat, padişah hediyelerini seve seve kabul eder⁸¹. Kanûni' nin Zigetvar'da vefatı üzerine Açeliler II. Selim'e biatlarını sunarlar ve Portekiz saldırılarına karşı Osmanlılarla bir savunma antlaşması imzalarlar⁸².

Sultan II. Selim, Açe Sultanına yardım götürmesi için Kurdoğlu Hızır Reis'i görevlendirdi. Ferman üzerine, on beşi Kızıldeniz filosundan olmak üzere toplam on yedi savaş gemisinin Hint sularına doğru sefere çıkması ve mürettebatının bir yıllık maaş ve yiyecekleri de verilerek Sultan Alâeddin'in emrine yollanması kararlaştırıldı⁸³. Ancak filonun İskenderiye'den hareket edeceği sırada Yemen meselesinin büyümesi, donanmanın Kızıldeniz'de kalmasını gerektirdiğinden Açe seferi bir yıl ertelendi⁸⁴.

⁷⁶ Razaulhak Şah, **agm**, s. 374.

⁷⁷ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **age**, s. 121, 122,123, 124, 125, 126, 474, 241, 347.

⁷⁸ Razaulhak Şah, **agm**, s. 374.

⁷⁹ Kurtulmuş, **agm**, s. 330.

⁸⁰ Padişah ile görüşme eylemi gecikince Açeliler ekonomik olarak sıkıntıya düşmüş ve biberlerini satmak zorunda kalmışlardır. Saffet Bey, **agm**, s. 605.

⁸¹ Saffet Bey, **agm**, s. 605.

⁸² Kurtulmuş, **agm**, s. 330.

⁸³ Razaulhak Şah, **agm**, s.395; BOA, MD, No: 7, Hk. 233; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **age**, s. 124-126..

⁸⁴ BOA, MD, No: 7, Hk. 708; Razaulhak Şah, **agm**, s.395; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **age**, s. 347.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Bu büyüklükte planlanan sefer daha sonra daha küçük çapta gerçekleşti. Göksoy bu seferin yapılıp yapılmadığı konusunda spekülasyonların olduğunu belirtse de⁸⁵ araştırmacı ve yazarlar iki geminin top, tüfek ve malzemelerle buraya gittiği konusunda hemfikirlerdir⁸⁶. Yemen Beylerbeyi'ne gönderilen fermanla, Açe elçisinin at, âlet ve bakır almak istediğinde hiçbir güçlük çıkarılmaması ve her türlü yardımın yapılması emredildi⁸⁷. Açe Sultanı'nın isteği üzerine, hisar ve kadirga yapımcılar; dülgere, demirci, kalkancı, nakkaş ve diğer sanat ehlerinden kişiler Mısır beylerbeyi aracılığıyla gönderildi⁸⁸.

Ancak bu yardımlar 1568 veya 1569 yılında Açe'ye ulaştı⁸⁹. Türk askeri ve teknik elemanların bulunduğu heyet Sumatra adasına çıktıktan sonra, adada tophaneler ve kılıçhaneler kuruldu. Mimarlar, askeri yapıları güçlendirdi. Giden teknik uzmanlar, yerli halka topçuluk, tüfekçilik ve mimarlık öğretti. Nalbandoğlu, Katip Çelebi'nin Cihannüması'nda, Açeliler' in cenkçi olduğu ve top dökmeyi, kılıç ve mızrak yapmayı Türklerden öğrendiklerini belirttiğini ifade eder⁹⁰. Gerçekten de Kanuni döneminde ordu, silah ve malzeme yönünden yenileştirilmiş ve Fatih ve Bayezid döneminde yapılan tophane yıkılarak yenisi yaptırılmıştı. Buraya ülkedeki topçu ustaları getirildiği gibi Avrupa ülkelerinden de topçu ustaları da çağırılmıştı⁹¹. Tophane geniş bir şekilde teşkilatlandırılarak, top dökücü ve top atıcı çok sayıda ustalar yetiştirilmişti⁹². Bu dönemde Osmanlı Devleti'nden Doğu'ya birçok alanda teknik uzman gidiyordu. Bu mimari alanda olabildiği gibi⁹³, askeri alanda da gerçekleşiyordu. Özbaran'ın belirttiği gibi hiçbir İslam ülkesi ateşli silahlarda Osmanlı

⁸⁵ Göksoy, Saffet Bey ve Mehmed Ziya'nın bu seferin gerçekleştirildiği konusunda bilgi verdiğini yazar. Bkz. Göksoy, "Güneydoğu Asya İslâm Ülkelerinde Türk İzleri", s. 622. Oysa Saffet Bey'in makalesinde ancak iki geminin gittiği yazılıdır. Mehmed Ziya da II. Selim zamanında gemi sayısı vermeden Arnavud Sina Paşa'nın donanması ile gittiğini ve Açe'yi taht-ı himaye altına aldığını belirtir. Krş. Saffet Bey, *agm*, s. 682; Mehmed Ziya *age*, s. 159.

⁸⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1988, s. 400, N. Ahmet Asrar, *Kanuni Sultan Süleyman ve İslam Âlemi*, Hilal yayınları, İstanbul, tarihsiz, s. 301.

⁸⁷ BOA, MD, No: 7, Hk. 237; Razaulhak Şah, *agm*, s.393.

⁸⁸ BOA, MD, No: 7, Hk. 238; Razaulhak Şah, *agm*, s. 393.

⁸⁹ Reid, *agm*, s. 50.

⁹⁰ A. Nalbandoğlu, "Sumatra ve Cava'da Türk Topları", *Tarih Hazinesi*, S.10, Mayıs 1951, s. 503.

⁹¹ Nejat Eralp, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar*, Ankara 1993, s. 115.

⁹² Eralp, *age*, s.116.

⁹³ Ağara kentinde yaptırılan Tac Mahal'in mimarı da Osmanlı Devleti'nden giden İsa'dır. Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, C.II, Ankara 1987, s.525.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

teknolojisine sahip değildi⁹⁴. Türk topçuları, Hindistan'da ün yapmışlar, Gücerat Sultanlığı'na, Habeşistan'a giderek burada yerel güçleri Hıristiyanlara karşı korumada etkili olmuşlardı⁹⁵.

II. Selim'in Açe'ye yolladığı gemi ve askerlerle birlikte sultana hitaben yazılan bir ferman ile orada okunacak bir hutbe sureti de gönderildi. Bu hutbe sureti, o tarihten itibaren XX. yüzyıl başlarına kadar Açe'de her cuma hutbesinde okundu⁹⁶. Reid'in belirttiği gibi bu yardımlaşma aynı zamanda panislamizm cephesini oluşturdu ve etkisi on yıl kadar sürdü. Çünkü Alâeddin Riayet Şah'tan sonra geçen Açe sultanı Portekizlilerle ittifak yoluna gitti⁹⁷.

1580'lerden sonra Osmanlı-Açe arasındaki siyasi ilişkiler kopmuş gözükmesine rağmen Açe'ye giden Türklerin çoğunun adada kalarak buradaki yerlilerle evlenmeleri ve teknik elemanların Türk izlerini devam ettirmeleri Açe'de Türk etkisinin sürmesini sağladı. Mühendisler ve mimarlar, adanın mimarisinde ve çeşitli sanatlarda gelişmelerine katkıda bulundu⁹⁸. Açe'ye giden Türkler, Dalam yakınında Tungködü Bitay adlı yerde Türk köyü kurdu⁹⁹. Ancak yerli halkla gerçekleştirilen evlilikler sonucu onlara karıştıkları gibi Türkçe'yi de unuttular¹⁰⁰. Seyyahlar Açe ve Cava'da birçok Türk mezarı bulunmakta olduğunu belirtir¹⁰¹.

SONUÇ

XVI. yüzyılda, Osmalı-Açe ilişkilerinin temelinde iki neden yatmaktadır. Bunlardan birincisi Osmanlı Devleti'nin Portekiz'e karşı yürüttüğü siyaset diğeri ise İslami politikasıdır. Bu politikalar, XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Açe Devleti arasında diplomatik ilişkilerin başlamasını sağladı.

Osmanlı-Açe ilişkileri, XVI. yüzyılda ikiye ayrılabilir. Buna göre ilişkiler, XVI. yüzyılın birinci yarısında devletlerin birbirini tanıması, XVI. yüzyılın ikinci yarısında ilişkilerin sağlamlaşması

⁹⁴ Salih Özbaran, "Asya'da ve Afrika'da Ateşli Silahların ve Askeri Teknolojinin Yayılmasında Osmanlıların Rolü", **Askeri Tarih Bülteni**, No. 27, 1989, s. 40-41.

⁹⁵ Eralp, **age**, s.116.

⁹⁶ Kurtulmuş, **agm**, s. 330.

⁹⁷ Reid'in verdiği Açe Sultanları'nın ismi saltanatlık süreleri ile Junybolll'un Açe prenslerin isimleri ve saltanatlık süreleri uyuşmamaktadır. Bkz. Junybolll, **agm**, 122. Krş. Reid, **agm**, s. 50.

⁹⁸ Nalbandoğlu, **agm**, s. 503;518.

⁹⁹ Nalbandoğlu, **agm**, s.518.

¹⁰⁰ Kurtulmuş, **agm**, s. 330.

¹⁰¹ Seljuk, **agm**, s.114; Nalbandoğlu, **agm**, s. 518.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

çerçevesinde değerlendirilebilir. Birincide ticari boyut önemliken, ikincide askeri boyut ön plana çıkmıştır.

Portekiz Devleti'nin Kızıl deniz ve Hint okyanusunda oluşturduğu tehdit ile başlayan Osmanlı-Açe ilişkileri dini ve ekonomik nedenlerle güçlendi. Dünya ticaretine hâkim olma mücadelesi veren Osmanlı Devleti, bu noktada Portekiz Devleti ile karşı karşıya geldi. Papa'dan Hıristiyanlığı yayma emri alan Portekiz'e karşı, Halifeliğin Osmanlı'ya geçmesi ile dini bir yükümlülük üstlenen Osmanlı Devleti, zayıf ve küçük Müslüman Devletlere karşı korumacı bir tutum sergiledi. Sapkınlık olarak kabul ettiği Şiîliğe karşı da mücadele veren Osmanlı, Sünni inancı güçlendirmeye çalıştı ve böylece Sünni inancın içinde yer alan Şafi mezhebinde olan Açeliler'i destekledi.

XVI. yüzyılda Osmanlı yönetimi Açe yönetiminin Portekizlerin Malaka'ya yaptığı saldırılara karşı koyabilmesi için aralarında topçu, top yapımcısı, mühendis ve büyük top ve bol miktarda cephane gönderdi. Lojistik desteği içeren bu gelişme, Osmanlı için sıradan bir olay gibi görülse de Osmanlı'nın o dönemdeki durumunu yansıtmaya açısından çok önemlidir.

Osmanlı-Açe ilişkilerinin araştırılması, Osmanlı Devleti XVI. yüzyılda çağının öncüsü ve zamanın gereklerine ayak uydurabilen ve dünya politikasını çizen bir devlet olduğunu ortaya çıkarmıştır. Portekiz tehlikesini fark eden Osmanlı devleti nispeten kara devletinden çok geleceğini denizlerde görmüş ve Portekiz'in Hint Okyanusunda rahat bir şekilde dolaşmasını engellemiştir. Ayrıca, Hıristiyanlığa karşı Müslümanlığın ayakta kalmasını sağlamıştır.

Osmanlılar döneminde atılan iyi ilişkiler nedeniyle bugün Açe'de Türk izlerine rastlanmaktadır. Türk köyleri ve bayraklarının bizim bayrağımıza olan benzerliği bu ilişkinin samimiyetini gösteren önemli kanıtlardır.

KAYNAKÇA

ASRAR, N. Ahmet, **Kanuni Sultan Süleyman ve İslam Alemi**, İstanbul, tarihsiz.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569) Özet-Transkripsiyon-İndeks**, C.I, Ankara 1998.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Hindistan Tarihi**, C.II, Ankara 1987.
- BLOND, Georges, Karaib Denizi'nde Fransız Korsanları", **Hayat Tarih Mecmuası**, (Çev: Celâl Bayrak), C.1, S.4, 1971, s. 52-55.
- BOXER, C., "A Note on Portuguse Reaction to the Revival of Red Sea Spice Trade and the Rise of Atjeh, 1540-1600", **Journal of the Southeast Asian History**, X/3, Singapore Aralık 1969, s. 415-428.
- BRUMMETT, Palmira, **Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diplomasi**, (Çev: Nazlı Pişkin), İstanbul 2009.
- DURANT, W., **The Renaissance: A History of Civilization in Italy from 1303-1576 A.D.**, Newyork 1953.
- ERALP, Nejat, **Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silâh Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silâhlar**, Ankara 1993.
- GÖKSOY, İsmail Hakkı, **Güneydoğu Asya'da Osmanlı Türk Tesirleri**, Isparta 2004.
- GÖKSOY, İsmail Hakkı, **İslam'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı**, İstanbul 1998.
- GÖKSOY, İsmail Hakkı "Malay ve Endonezya Kaynaklarına Göre Türkler ve Osmanlı Açe İlişkileri", **Tarih İnceleme Dergisi: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu'nun 700. Yılına Armağan**, Ege Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını, S. XIV, İzmir 1999, s. 175-187.
- GÖKSOY, İsmail Hakkı, "Güneydoğu Asya İslâm Ülkelerinde Türk İzleri", **Türkler**, C.9, Ankara 2002, s. 618-631..
- HAMMER, Devlet-i Osmaniyye Tarihi, (Atâ Bey tecümesi), C. VI, İstanbul 1329.
- <http://www.kaptanhaber.com/Jale-Nur-ECE/58/Stratejik-Sularda-Deniz-Haydutlugu-ve-Korsanlik.html>, (ET: 29.11.09).
- İNALCIK, Halil, "Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış", **Doğu-Batı Makaleler I**, Ankara 2005, s. 164-196.
- İnönü Ansiklopedisi**, "Açe", MEB, Ankara 1946, s. 102a-102b.
- JUYNBOLL, W. "Açe", **İA**, C.I, s. 118-123.
- JUYNBOLL, W., **Encyclopedia of İslam**, I, s. 739-743.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- KUMRULAR, Özlem, “Kanuni’nin Batı Siyasetinin Bir İzdüşümü Olarak Türk İmajı” , **Dünya’da Türk İmgesi**, İstanbul 2005, s. 109-128.
- KURDOĞLU, Fevzi, “XVI. Yüzyılda Hint Okyanusunda Türkler ve Portekizler”, **II. Türk Tarih Kongresi**, İstanbul 1943, s. 911-923..
- KURTULMUŞ, Numan, “Açe”, **DİA**, C.I, İstanbul 1988, s. 329-332.
- LANZA, Fernando Fernández, “Habsburg-Osmanlı Rekabeti Bağlamında 16. Yüzyılda İspanya’da Türk İmajı” **Dünya’da Türk İmgesi**, s. 87-108.
- MEHMED ZİYA, **Alem-i İslamîyet: Açe Tarihi**, Kostantiniye 1316.
- ALBANDOĞLU, A., “Sumatra ve Cava’da Türk Topları”, **Tarih Hazinesi**, S.10, Mayıs 1951, s. 502-503,518.
- ORHONLU, Cengiz, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Habeş Siyaseti 1554-1560”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, XV/20, 1965.
- ÖZAY, Mehmed, **Açe Kitabı**, İstanbul 2006.
- ÖZAY, Mehmet, “Osmanlı’nın Hint Okyanusu Hâkimiyeti”, <http://www.tumgazeteler.com/?a=4247382> (ET: 16.10.2009).
- ÖZBARAN, Salih, **Yemen’den Basra’ya Sınırdaki Osmanlı**, İstanbul 2004.
- ÖZBARAN, Salih “Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu”, **İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Tarih Der.**, S.31, 1978, s. 65-146.
- ÖZBARAN, Salih, “Asya’da ve Afrika’da Ateşli Silahların ve Askeri Teknolojinin Yayılmasında Osmanlıların Rolü”, **Askeri Tarih Bülteni**, No. 27, 1989, s. 37-42.
- ÖZDEMİR, Şenay, **Akdeniz Hâkimiyetinde Osmanlı Devleti ve Korsanlık (1695-1789)**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimle Enstitüsü, Ankara 2004.
- PINTO, Fernão Mendes, **The Travels of Mendes Pinto**, (İng. Çeviren: Rebecca D. Catz), London 1989.
- PIRES, Tomé, RODRIGUES, Francisco, CORTESÃO Armando, **The Suma Oriental of Tome Pires, An Account of the East**,

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

---

from the Red Sea to China, written in Malacca and India in 1512-1515, New Delhi, 2005.

- REID, Anthony, “Sixteenth Century Turkish Influence in Western Indonesia”, **Journal of the Southeast Asian History**, X/3, Singapore Aralık 1969, s. 395-414.
- REID, Anthony, “XVI. Yüzyılda Batı Endonezya’da Türk Tesirleri”, (Çev. İsmail Hakkı Göksoy), **Türk Yurdu**, S. 112, Aralık 1996, s. 42- 48; S. 113, Ocak 1997, s. 49-53.
- REID, Anthony, An ‘Age of Commerce’ in Southeast Asian History, **Modern Asian Studies**, 24/ 1, Feb. 1990, s. 1-30.
- REID, Anthony, The Seventeenth Century Crisis in Southeast Asia, **Modern Asian Studies**, 24/ 4, Oct., 1990, s. 639-659.
- SAFFET BEY, “Bir Osmanlı Filosunun Sumatra Seferi”, **Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası**, C. X, İstanbul 1329, s. 604-612; C. XI, İstanbul 1329, s. 678-683.
- SELJUK, Affan “Osmanlı İmparatorluğu’nun Malay-Endonezya Takımadalarındaki Müslüman Krallıklarla İlişkileri”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, (Çev. İsmail Hakkı Göksoy), S. 94, Şubat 1995, s. 111-121.
- SÖNMEZ, Zehra Özden, **Endonezya Açe Seyahat Notlarım -2-**, Ankara 2005.
- ŞAH, Razaulhak, “Açi Padişahı Sultan Alâeddin’in Kanunî Sultan Süleyman’a Mektubu”, **Ankara Üniversitesi Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.5, Sayı: 8-9, Ankara 1967, s. 373-409.
- TURAN, Ömer, **Avrasya’da Misyonerlik**, Ankara 2002.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı , **Osmanlı Tarihi**, C. II, Ankara 1988.
- YAVUZ, Hulûsi, **Kâbe ve Haremeyn İçin Yemen’de Osmanlı Hâkimiyeti 1517-1571**, İstanbul 1984.
- YURTKURAN, Adil, **Açe Güneydoğu Asya’da Bir İslam Beldesi**, İstanbul 2006.
- YURDAYDIN, Hüseyin, “Düşünce ve Bilim Tarihi”, **Türkiye Tarihi 2, Osmanlı Devleti 1300-1600**, (Yay. Yön. Sina Akşin), İstanbul 1997, s. 207 - 271.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*